

Moda y Línea, una revista mallorquina del sector del calçat (1944-1963)

Miquel Pieras Villalonga

Historiador. Adreça electrònica: mpierasv@gmail.com

Paraules clau: indústria del calçat, moda, empresa, disseny, patronista.

Resum. *La investigació històrica del sector del calçat a les Illes Balears sovint s'ha centrat en l'anàlisi d'aspectes referits als sistemes de producció, a la comercialització i distribució dels productes, a les condicions de feina dels treballadors, al treball femení o a casos concrets d'empreses o empresaris singulars. Encara és un camp poc tractat el de l'evolució històrica de la moda en l'àmbit del calçat, tot i que és un aspecte fonamental del sector. De fet, fabricar un calçat adequat a les modes i dissenys canviants durant el segle XX va ser un factor clau per al seu èxit.*

L'estudi de la revista Moda y Línea es presenta com una primera anàlisi d'aquesta per a l'estudi de la moda en el sector del calçat durant el segle XX. Aquesta publicació va ser capdavantera a Mallorca i també a l'àmbit estatal durant la dècada dels anys 40, 50 i 60 del segle XX en l'àmbit del calçat.

Keywords: footwear industry, fashion, company, design, pattern maker.

Abstract. *The historical research of the footwear sector in the Balearic Islands has often focused on the analysis of aspects related to production systems, marketing and distribution of products, working conditions of workers, women's work or cases concrete companies or entrepreneurs. The historical evolution of fashion in the footwear sector is a little studied aspect. But design is a fundamental part of the industry. In fact, making footwear suited to fashions and changing designs was a key factor for the success of the sector during the twentieth century in Mallorca.*

The study of "Fashion and Line" is presented as a first analysis of this magazine for the study of fashion in the footwear sector during the twentieth century. This publication was a pioneer in Mallorca and also in Spain during the decade of the 40s, 50s and 60s of the 20th century in the footwear sector.

1. INTRODUCCIÓ

La investigació que presentam arrenca de la necessitat de seguir explicant el perquè de la fortalesa del sector del calçat durant gairebé tot el segle XX a Mallorca i en concret a Inca. Un dels aspectes cabdals per a la indústria del calçat local és aquell que fa referència als mecanismes i als mitjans de producció, uns mecanismes (l'estructura productiva, les fàbriques, la mà d'obra o la comercialització) que han estat molt estudiats pels historiadors de l'economia o de la societat des de fa tres dècades. Però la fortalesa i la resistència del sector del calçat a Mallorca segurament no recau només a disposar d'uns bons mitjans de producció, sinó que hi ha altres factors que s'han d'explorar i investigar per així copsar fins a quin punt són cabdals per a la indústria del calçat. Un d'aquests altres factors podria ser el disseny del calçat. El disseny del calçat a Mallorca és, encara, un camp poc explorat. Es tracta d'un dels buits més profunds que hi ha en la investigació de la indústria mallorquina de la sabata. De moment la historiografia coneix molt bé fàbriques, centres de producció o associacions obreres, però no té ben present la tasca dels dissenyadors i patronistes, que són els artífexs de la primera passa en la fabricació de les sabates.¹

L'objectiu d'aquesta comunicació no és altre que donar a conèixer la revista *Moda y Línea* durant el període que va entre 1944 i 1963. D'aquesta manera es posarà a l'abast d'altres investigadors una publicació que, a l'època de l'economia de postguerra, va dur a terme una tasca de divulgació del disseny i de renovació dels professionals del patronatge dins la indústria del calçat. Els editors de la revista realitzaven aquesta tasca no des d'una visió local i mallorquina, sinó des de l'àmbit estatal i internacional.

2. EL DISSENY EN EL SECTOR DEL CALÇAT

El disseny del calçat és la primera de les tasques del procés de fabricació d'una sabata. Per dur a terme el disseny d'una sabata, des de sempre, ha estat necessari disposar de coneixements artístics i a la vegada tècnics. En èpoques de pocs canvis en les modes, els dissenys eren molt repetitius. Però amb la implantació de sistemes de producció mecànics de calçat a la segona meitat del segle XIX era cada vegada més barat produir sabates i, per tant, els consumidors en podien comprar més parells. Així doncs, era necessari fer uns mostraris amb dissenys més variats. Al segle XIX i sobretot al segle XX el disseny del calçat, igual que el de la roba, estava molt influenciat per unes modes que cada vegada es renovaven d'una forma més ràpida, fins a arribar a l'època actual, durant la qual la moda varia d'any en any i d'estació a estació. Per al calçat els dissenyadors han de tenir en compte el sexe, l'edat o la capacitat econòmica del comprador. A tot això, hi hem d'afegir que el calçat

¹ Es poden citar escassos estudis sobre el disseny, la moda o el patronatge en el sector del calçat. Sastre (1998) dedicà un estudi sobre els 25 anys de la Selec Balear des del punt de vista del disseny i la moda. Més recentment, Manera (2016) analitza el funcionament de l'empresa Camper i destaca la gran importància del disseny en aquesta empresa innovadora en el sector del calçat a Inca.

i els seus dissenys tenen, a part d'una funció pràctica, una funció estètica que s'adapta a les condicions socials i artístiques de cada moment. Per exemple, a la dècada dels anys 30 del segle XX alguns empresaris inquers introduïren l'anglès en el disseny de la seva publicitat o en el nom de la seva marca. Entenien que, si utilitzaven l'anglès als seus productes, tendrien una millor acceptació entre els consumidors. La fàbrica de Llorenç Fluxà en aquells anys ja disposava d'un segell de marca en anglès que deia The shoe Lottusse. Trade mark i la fàbrica de Mateu Pujadas disposava de la marca The Sanson Shoe.

Així doncs, s'ha de considerar que el disseny del calçat esdevé peça clau dins el procés productiu de la sabata i que ha de començar a ser un element a tenir en compte en relació amb l'estudi de la indústria. De fet, el procés de fabricació d'una sabata comença, com hem dit, amb el disseny que elabora un dissenyador. Aquest és el treballador que crea el model original a partir del qual es crearà una sabata concreta. Els dissenys durant gran part del segle XX, abans de l'aparició de tècniques informàtiques, es feien sobre paper i d'allà es passaven a uns patrons bàsics. Aquests patrons corresponien a cada una de les parts de la sabata. Llavors els patrons bàsics eren escalats per formar una sèrie amb totes les talles de la sabata.

3. REVISTES DE MODA I CALÇAT

Moda y Línea és una de les revistes cabdals que, des de 1944 fins a la dècada dels anys 60 del segle XX, marcà tendència en el disseny de calçat a Mallorca i arreu de l'Estat. Abans de l'aparició de *Moda y Línea* altres revistes ja s'havien especialitzat en el camp de la moda en relació amb el calçat. En concret es coneixen els casos de publicacions com:

- *Zapatería Ilustrada: gaceta de modas europea*, que des de 1880 es publicava a Barcelona. Aquesta revista havia estat fundada per Pere Bosch, el director d'una acadèmia de disseny de calçat, i posteriorment va ser editada per l'associació d'industrials del calçat de Barcelona. Es va publicar fins a la dècada dels anys 20 del segle passat.
- *Gaceta de cueros y calzado hispano-americana*, que publicava a Madrid des de 1909 fins a 1936 l'associació nacional d'assaonadors.
- *Zapatería y la moda*, editada a Barcelona entre 1928 i 1936.
- *Revista española de calzado*, editada a Barcelona a partir de 1928 per la Unión Nacional de Fabricantes de Calzado.

En el cas de Mallorca, a finals del segle XIX, el món de la moda en general comptava amb publicacions com *Modas del Heraldo*, un suplement de moda del diari *El Heraldo de Baleares*. També en aquesta època el diari *La Última Hora* va publicar el seu suplement sobre aquesta temàtica: *La Última Moda*, i *La Almudaina*, un suplement titulat *La Estación: revista de modas*. També fou un antecedent de *Moda y Línea* la revista *Moda y arte: revista española de calzado*, que es va publicar a Ciutadella l'any 1934. Se'n conserva només el

primer número a la Biblioteca March de Palma. El director de la publicació fou Pedro Pons Maymó. Pel seu subtítol i pel contingut sembla que volia tenir un abast estatal. A l'editorial del primer número es diu que està dirigida a fabricants de calçat per impulsar en ells la creativitat artística i orientar la moda. A les pàgines de l'exemplar que es conserva, hi apareixen dissenys de models per a home, dona i infant. El director tècnic era Modesto Seguí Serra, disposava de dos col·laboradors (Juan Manuel Benedí i J. Roberto Torrent) i els dissenys estaven signats per Toni Monjo, Modesto Seguí i François Pallicer. Tots els models estaven descrits en castellà, anglès i francès.

Durant la dècada dels 30 del segle XX, la revista *Brisas* va fer algunes aportacions en el camp de la moda i la indústria del calçat. A la majoria dels números que apareixen entre 1934 i 1936 s'hi publiquen reportatges sobre les tendències de moda tant per a home com per a dona, i en alguns d'ells se cita el tipus de calçat que millor combina amb la roba. També hi apareixen anuncis de fàbriques de calçat de Mallorca i d'Inca en particular.

4. LA REVISTA MODA Y LÍNEA²

4.1. Els propietaris i editors de la revista

La iniciativa de publicar aquesta revista partí de Miquel Trobat Rafal en col·laboració amb el seu germà Bartomeu l'any 1944. Tant de Miquel com de Bartomeu disposam de molt poques dades. Allò que sabem és que eren fills del sabater Francesc Trobat Capellà. Vivien a Palma. A part de dirigir la revista es dedicaven a impartir classes de disseny i patronatge del calçat a Palma, a l'Academia Técnica Trobat. Foren coautors d'un curs per al modelatge i patronatge per al calçat per correspondència (figura 1). Els curs s'exposava en tres volums que foren publicats per la impremta Nueva Balear³ l'any 1948⁴ a Palma. El primer volum està dedicat a exercicis preparatoris i al patronatge clàssic. El segon volum tracta el patronatge del calçat de dona i infant, així com la transformació de models i la creació de nous models de fantasia. Finalment, el tercer volum estudia les formes i l'escalat de patrons de forma manual i mecànica, així com el tallat de pells i l'anatomia del peu humà. Els tres volums estan àmpliament il·lustrats amb fotografies i dissenys. Com es diu a la conclusió final del tercer volum, els ensenyaments dels germans Trobat

“se han extendido, no solo por todo el ámbito de la península ibérica, sino también por todos los países del mundo hispánico, desterrando

2 Per elaborar aquesta descripció s'han utilitzat els exemplars de la revista que es conserven a la Biblioteca Pública de Can Sales a Palma. També s'ha entrevistat Roberto Aguiló (7 de desembre de 2018). Aguiló era el propietari de la impremta Nueva Balear de Palma, a la qual s'imprimia la revista.

3 Aquesta impremta va ser fundada l'any 1913 a Palma. En un principi es dedicava a la fabricació de cartes per als jocs d'atzar. Posteriorment es va especialitzar en la impressió de tasques de gran perfecció tècnica com la revista *Moda y Línea*.

4 Segons Roberto Aguiló aquest curs a distància de patronatge va ser adquirit per l'Escola de Calçat de Barcelona l'any 1992.

muchos arcaicos procedimientos profesionales todavía en uso en los tiempos modernos y que nuestros jóvenes técnicos con su ciencia se encargan de reemplazar”.

L'objectiu dels germans Trobat amb aquesta obra era el de modernitzar el disseny del calçat. A la introducció del volum 1 es remarca que:

“nuestra época actual alcanza metas verdaderamente insospechadas por anteriores generaciones. Todos recordamos aún los tiempos que con poco más de una docena de tipos básicos se cubrían las necesidades de un público consumidor; de ahí que no existieran preocupaciones artísticas ni problemas derivados de las mismas ya que con unas simples lecciones de patronaje y con procedimientos tan primitivos para el escalador de las series como el del compás de proporciones o el tornillo giratorio se salía fácilmente del paso”.

La visió dels germans Trobat sobre el disseny del calçat és força crítica amb la realitat de Mallorca, i afirmen que:

“es cierto también (debido sin duda a la ausencia de centros de enseñanza del patronaje) que existe una gran abundancia de profanos, cuyas realizaciones acusan sus inexpertos trazados y ajustes que desvirtúan la mayoría de las veces, con sus desconocimientos, el modelo que el creador se esforzó en presentar en forma agradable y original”.

Per això apunten, en aquesta introducció al volum 1, que:

“próximamente y más aún en las generaciones futuras, debido a la gran evolución y poca estabilidad de la moda, como también a la gran competencia de oferta que se extiende sobre el mercado, se demandará de nuestros artesanos un supremo perfeccionamiento que no admitirá incapacitados, medianías, ni tan siquiera idóneos con espíritu rutinario”.

Aquest curs per correspondència va tornar a ser publicat en un sol volum de 643 pàgines l'any 1980 amb el títol de *Método de modelaje y patronaje para calzado*.

4.2. Descripció de la revista

La revista tenia la seva seu en el carrer de Guillem Galmés de Palma, on feien feina els dos germans i alguns operaris dedicats també a la producció de records per a turistes, marroquineria i objectes de regal. Els germans Trobat ampliaren la producció d'aquests objectes i traslladaren el seu taller al polígon de Son Castelló. Allà produïen ventalls, sotagots... que distribuïen a zones turístiques de la Costa Brava. També s'especialitzaren en la reutilització de les restes de pell dels tallers de calçat. Segons explica Roberto Aguiló, els germans Trobat, en col·laboració amb la fàbrica LEFA de Barcelona,

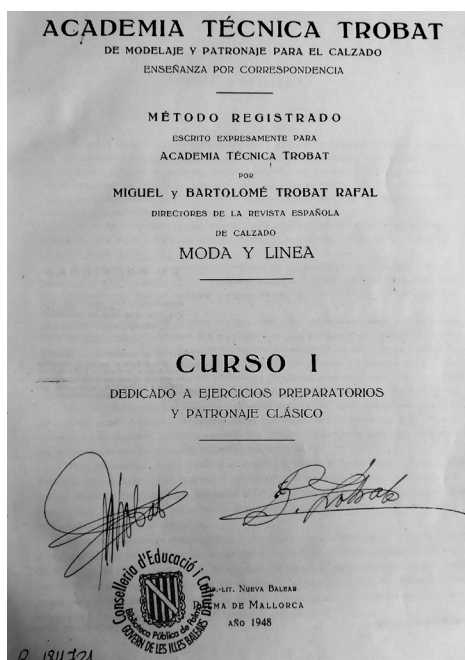

Fig. 1. Portada del mètode de patronatge de Miquel i Bartomeu Trobat

fabricaven làmines que imitaven la pell i que llavors utilitzaven per elaborar *souvenirs*, capses per a polseres, etc.

El número 1 de la revista *Moda y Línea* aparegué publicat el mes de juliol de 1944. Portava per subtítol “Revista española del calzado”. El darrer número no sabem quan es publica. La col·lecció que es conserva a la Biblioteca Pública de Can Sales arriba fins al número 100, a l’any 1963.⁵ Però en aquest darrer número conservat no es parla en cap cas del final de la revista. Segurament se’n publicaren més, de números. Allò que sí es pot confirmar és que la revista degué ser la publicació del sector del calçat més destacable a les dècades dels anys 40, 50 i 60 del segle XX. El director és Miquel Trobat en tots

els números consultats.⁶ Segons informació que aporta l’impressor de la revista, Roberto Aguiló, *Moda y Línea* es va deixar de publicar cap l’any 1967 coincidint amb la mort de Bartomeu Trobat. El mateix Aguiló explica que se n’imprimien entre 2.000 i 3.000 exemplars. El tiratge variava, en part, segons el nombre d’alumnes inscrits a l’acadèmia de disseny, ja que a més d’alumnes eren subscriptors de la revista.⁷

La finalitat per a la qual surt a llum la revista és exposada a l’editorial del primer número. En primer lloc, es diu que la revista treballarà per “enaltecer el calzado por la excelencia de su arte” i que aportarà investigacions “de los detalles que abran nuevos caminos a la producción nacional”. Finalment es considera que la revista serà “instrumento de trabajo para modelistas e industriales del ramo como portador de ideas nuevas y orienten sus creaciones” i servirà per exposar a les sabateries i centres de moda. Passats quasi vint anys, la direcció de la revista prengué la decisió de renovar-la. En el número 100 de 1963 l’editorial presentava un seguit de novetats que havien de servir per fer una publicació més professional. Es recordava que durant les dues darreres dècades la revista havia esdevingut instrument d’orientació

5 Segons Roberto Aguiló la revista es va publicar fins a l’any 1964.

6 A part de la tasca de director, Miquel, juntament amb el seu germà Bartomeu, eren els propietaris de la revista i els fundadors. De totes formes el menorquí Joan Pons Jover explica que ell també fou un dels fundadors i col·laboradors de *Moda y Línea* (vegeu Menorca a <https://www.menorca.info/menorca/local/2010/11/15/529306/alaior-recuperara-pujananza-prestigio-porque-pueblo-vivo-siempre-apuesta-por-futuro.html>. Visitat el 7-agost-2018).

7 Segons Roberto Aguiló la revista va arribar a tenir mes de 2.500 subscriptors.

Fig. 2. Portada de 1947

Fig. 3. Portada de 1950

en la moda i el disseny del calçat arreu de l'Estat, i portaveu dels productes espanyols en els mercats estrangers. L'editorialista deia que en aquells anys s'havien publicat almanco set revistes semblants a *Moda y Línea*, però que havien tengut una duració efímera. Per seguir essent la revista de referència a l'Estat es proposaven diversos canvis com per exemple reduir la seva mida per fer-la més pràctica, fer una revista més professional que “quede liberada en su presentación y contenido de las ampulósidades de la publicaciones destinadas al gran público y que constituya por tanto una guía eficaz a nuestros modelistas, de fácil manejo y consulta”. El format era de butxaca de 18 x 23 centímetres, i en comptes de tenir unes 32 pàgines passava a tenir-ne més de 100. S'anunciava que les pàgines interiors també serien en color i quant a la periodicitat, en comptes de ser de quatre números a l'any, passaria a tenir-ne només dos: primavera-estiu i tardor-hivern.⁸

L'objectiu de servir d'instrument a modelistes es posà ràpidament en pràctica, i en el número 5 de març de 1945 s'anunciava que la revista organitzaria un concurs de models de calçat. Hi havia tres premis en metàl·lic i la publicació dels dissenys guanyadors a la revista. El jurat estava format pels propis lectors d'aquesta i havien d'enviar les votacions a partir d'uns cupons que s'hi incloïen cada mes juntament amb els exemplars. Els guanyadors del concurs apareixien en el número de juliol de 1946 i eren, en primer lloc, Rafael Pérez Pérez d'Elda i, en segon lloc, Enrique Ruiz Urosas de Madrid i Rafael Pons Capellà de Ciutadella. Posteriorment, l'any 1949 la revista fou l'encarregada de donar àmplia publicitat al concurs que organitzava el Sindicat de la Pell a Balears. En el número 28 s'hi explicava que entre els dies 15 i 31 de gener

8 Aquests canvis no s'ha pogut comprovar que fossin portats a la pràctica, ja que la Biblioteca Pública de Palma no conserva cap exemplar posterior al número 100 de 1963.

Fig. 4. Portada de 1959

Fig. 5. Portada de 1962

de 1949 a Palma se celebrarien un concurs i una exposició del calçat fet a les Illes Balears, i que estaven organitzats per l'Obra Sindical d'Artesania. En el número següent es publicà un ampli reportatge sobre el desenvolupament del concurs i s'hi relacionaven tots els guanyadors, entre els quals hi havia els dissenys provinents d'Inca: Bonafè i Guasp, Magí Prats Seguí, Pedro Estrany, Miquel Truyol, Bonaventura Beltran, Joan Morro i Francesc Perelló. Un certamen semblant es va anunciar a mitjan 1949, en el número 31. El certamen se celebrà a Palma entre el 14 i el 24 d'agost, i prèviament s'havien fet mostres i exposicions a Ciutadella, Maó, Alaior i Inca. De nou l'organitzador era la Delegació Provincial de Sindicats. Per al cas d'Inca la revista hi dedicà una àmplia mostra de fotografies i explicacions dels models que s'hi exposaren.

Tot i que va anar variant lleugerament, durant la major part dels anys que es va publicar *Moda y Línea* apareix a 32 pàgines. La portada i la contraportada sempre són a color (figures 2, 3, 4 i 5). En canvi l'interior gairebé sempre s'imprimeix en blanc i negre, i en poques ocasions, a dues tintes.

Els temes dels articles i les seccions de *Moda y Línea* més destacades són:

- Orientacions sobre moda en el calçat.
- Imatges de models de calçat amb explicacions de les seves característiques i que seran tendència els propers mesos. Els tipus de calçat més destacats són l'infantil, l'esportiu, d'home, de dona, per a joves, per a la platja i espadenyes.
- Colors més destacats per a la propera temporada.
- Dissenys de calçat de col·laboradors i d'alumnes de l'acadèmia Trobat. Cada disseny va acompanyat del nom del dissenyador i de la seva localitat. N'arriben de tot l'Estat, de dissenys. D'Inca hi ha dissenys de Jaume Coll,

Fig. 6. Interior de la revista amb dissenys de la dècada dels 40 del segle XX

Joan Beltran, Joan Fluxà, A. Bisquerra i Amador García.

- Principals línies de moda de l'estranger, sobretot dels EUA i d'actors i actrius coneguts d'aquell país. A tots els números s'hi dediquen nombroses pàgines a reproduir imatges del calçat que està de moda sobretot a Hollywood (figura 6). Hi ha imatges dels actors més prestigiosos del moment. És curiós el reportatge que es publica en el número 34 de gener de 1950, en el qual es dona a conèixer el rodatge a Mallorca de la pel·lícula *Jack el Negro*. S'entrevista una de les actrius del rodatge, Patricia Roc, i es mostra el tipus de calçat que utilitza i com se li fan presents de sabates mallorquines de la marca Calzados As del taller d'Antoni Ginard (figura 7).

- Tècniques de fabricació de calçat.
- Disseny de mostradors i comerços.

- Ofertes i demandes de treballadors i maquinària.
- Evolució de la indústria del calçat.
- Notícies sobre desfilades de moda a diferents llocs d'Europa.
- Notícies sobre el propi sector del calçat i la pell a Mallorca, Menorca i a Espanya.

Els col·laboradors i redactors de la revista entre 1944 i 1946 foren, segons apareixen signats els articles: J. Darder, *Malber* (pseudònim d'una dona), *Barcino* (pseudònim), I. H., Manuel Vives⁹ (dibuixant i dissenyador de la portada), Emilio (publicà articles sobre història del calçat, tècniques de fabricació...) i J. M. B.

A partir de 1946 el llistat de col·laboradors s'inclouïa dins la manxeta de la publicació. Per tant, allò que en un principi pogueren esser col·laboracions més o manco esporàdiques ara esdevenien estructurades i més professionals. Es mostra clarament que l'edició de la revista és a càrrec d'Estudios Trobat, és a dir, l'acadèmia de disseny i patronatge que dirigia Miquel Trobat a Palma. La nova estructura de la revista és la següent:

- Director: Miquel Trobat Rafal.
- Sotsdirector: Bartomeu Trobat Rafal.
- Administrador: Josep Carbonero.
- Redactor en cap: Barcino.

⁹ Segons explica Roberto Aguiló, Manuel Vives fou un destacat dissenyador a mitjan segle XX. Tenia el seu taller en el carrer del Pare Bartomeu Pou de Palma. Fou el dissenyador de l'etiqueta de la botella de licor de Randa.

Fig. 7. Patricia Roc en el rodatge de la pel·lícula Jack el Negro llegint la revista Moda y Línea

- Redactor artístic: Malber i Xorita. En el número 27 de 1948 apareixen com a redactors de moda: Malber, Puck i Xorita.
- Dibuixant: M. Vives.
- Col·laboradors fixos: Manuel Vives, Bartomeu Trobat, Juan Díaz de la Campa, Antoni Moll, Francisco Muñoz "Simón", Miquel Trobat, Bernat Capó. A partir de 1949 s'hi afegeix José Correas i a partir de 1950, F. H. Knoll, Henri B. Carré i Juan Cristóbal Fullana. A partir de 1949, del número 29, són col·laboradors en disseny Antoni Miralles i Amador García.
- L'administració es troba al carrer de l'Escultor Galmés, 21, de Palma. No s'anomena cap persona que ostenti el càrrec d'administrador.

La manxeta tornà a ser remodelada en el número 81, corresponent al març de 1958. Hi hagué alguns canvis, però no foren canvis radicals:

- Director: Miquel Trobat Rafal.
- Sotsdirector: Bartomeu Trobat Rafal.
- Realitzador: Antoni Sansó.
- Administrador: José Carbonero.
- Redactor en cap: Barcino.
- Redactors de moda: M. J. A., Malber, Puch i Xorita.
- Col·laboradors: Manuel Vives, Bartomeu Trobat, Juan Díaz de la Campa, Antoni Moll, José Correas, F. H. Knoll, Tussell Ribas, Miquel Trobat i Eliseo Alert Dovall.

Fig. 8. Publicitat de maquinària Goodyear

Fig. 9. Publicitat de calçat amb sola de fibra vegetal

Ja en els primers números, es diu que la revista és distribuïda arreu de l'Estat. Hi ha una estructura de representants que fan arribar la revista per tot el territori. En els exemplars dels primers números apareixen els llistats de les ciutats on hi ha representants (Barcelona, Palma, València, Saragossa, Alaior, Las Palmas de Gran Canària, Palència...). Però a partir de l'any 1946, en el

Más de 200 TELARES instalados en Mallorca

Fig. 10. Publicitat de telers de ràfia

EL TEJIDO DE RAFIA al alcance de cualquier fabricante "Telares Palma"

para la fabricación de tejidos de Rafia y fibras en general
Sindicato, 68 -- PALMA DE MALLORCA
le ofrece

la oportunidad de fabricarse Vd. mismo el tejido de rafia, de cualquier ancho, dibujos y colores, para la confección de calzado playero, bolsos, cinturones, carteras, etc., como lo vienen haciendo los principales centros productores de este artículo de Palma de Mallorca.

Pida informes y condiciones a nuestros Representantes:

Barcelona	Ernesto Kroeger — Viladomat, 144.
Madrid	Eusebio Plá — C. Peñalver, 32, 2.º
Valencia	Antonio Plá — G. Vía Fdo. Católico, 52.
Elda	Ramón Poveda — Lope de Vega, 8.
Elche	Jaime Bañón — Sagasta, 34.
Ciudadela	Pedro Quintana — 8 Febrero, 30
Alayor	Bernardo Gomila — Iglesia, 24.
Vall de Uxó	J. M.º Belenguier — Plaza Caudillo, 1.

**ADOpte NUESTROS TELARES PARA LA
FABRICACIÓN DEL CALZADO DE MODA**

La máquina de coser "BLAK a PEDAL"

Le solucionará el problema de coser con toda facilidad cualquier plataforma de corcho por gruesa que sea.

No rompe agujas al encontrar un semence, porque puede pararse antes de dar el punto y hacerlo más corto o más largo según se desee.

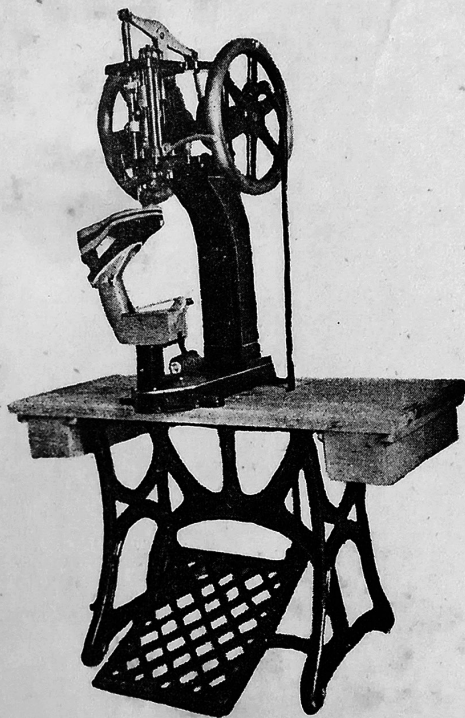
Es la más económica porque acciona sin fuerza motriz.

Producción:
200 pares diarios.

Fabricante:

Gregorio Clar

Plaza España, 15
LLUCHMAYOR
(Baleares)

Representante en Baleares: ANTONIO SANSÓ
Sindicato, 68—PALMA DE MALLORCA

En Cataluña: ANTONIO ESPINAZO
Urgel, 85—BARCELONA

Fig. 11. Publicitat de maquinària produïda a Mallorca

número de juliol, també s'anuncia que la revista ja no només té representants a l'Estat espanyol, sinó que en té a països com l'Argentina, Xile, Brasil, Paraguai, Mèxic o Portugal¹⁰. En el número 15 de novembre de 1946 s'hi afegeixen nous

¹⁰ Segons Roberto Aguió la revista, en el moment de màxima difusió, arribava a més de 30 països.

representants al Canadà, els EUA, Gran Bretanya, Suècia i Suïssa. A la dècada dels 50 del segle XX la revista publica en alguns números els llistat de tots els representants que s'ubiquen a Amèrica, Europa i també a Àfrica. Les relacions de la revista i del sector del calçat mallorquí amb Amèrica del Sud devien ser prou sòlides, ja que el número de gener de 1948 està tot dedicat a la indústria del calçat sobretot a l'Argentina i en menor mesura al Brasil. Es tracta d'una edició extraordinària de 100 pàgines que el director dedica la seu pare, Francesc Trobat Capellà, sabater d'ofici, en un article molt sentit. Hi destaquen els articles sobre la ramaderia i els escorxadors argentins, els assaonadors i blanquers, les fàbriques de calçat i espadenyes o les relacions comercials hispanoargentines.

L'expansió de la revista arriba també a partir de la presència física d'aquesta a les diferents fires de calçat que se celebren arreu d'Europa. Per exemple, en el número 24 de maig de 1948 s'explica que a la fira de calçat de Viena s'hi ha exposat la revista juntament amb exemplars de moda de calçat d'altres països europeus.

En el número 12, corresponent al maig de 1946, la manxeta recull el preu de subscripció per a un any, 105 pessetes, i per a mig any, 85 pessetes. Però aquest preu era diferent si el subscriptor optava per comprar la revista i, a la vegada, rebre els patrons dels models que s'hi publicaven. Si s'optava per aquesta modalitat, el preu era de 175 pessetes a l'any i s'hi incloïen 30 patrons cada dotze mesos.

Els anunciants són molt nombrosos. Sobretot són anuncis de maquinària i de productes auxiliars del calçat: Tacons Juan Garau de Palma, Teneria Franco Española, Camprodon fàbrica de lona y forros, Hormas Quercus de Palma, Viuda de J. Salas Ros Fàbrica de Tacons de Palma, Triay Calzado Manual de Palma, Jaime Salom Marca Gorila de Palma, Endres y Bozung Maquinaria y Accesorios de Barcelona, Ernesto Knoeger Maquinaria y Accesorios de Barcelona, United Shoes of Machineri de Barcelona, Hormas Mallorca de Palma, Industria Química MAFER (figures 8, 9, 10 i 11).

5. CONCLUSIONS

És necessari seguir explicant el perquè de la fortalesa del sector del calçat durant tot el segle XX a Mallorca i en concret a Inca. La fortalesa i la resistència del sector del calçat a Mallorca segurament no recau només a disposar d'uns bons mitjans de producció, sinó que hi ha altres factors que s'han d'investigar per així copsar fins a quin punt són cabdals per a la indústria del calçat. Un d'aquest factors és el disseny del calçat.

El disseny del calçat a Mallorca és un dels buits més profunds que hi ha en la investigació de la indústria del calçat. De moment la historiografia coneix molt bé fàbriques, centres de producció o associacions obreres del calçat mallorquí, però no té del tot present la tasca dels dissenyadors i patronistes.

Moda y Línea és una publicació que, a l'època de l'economia de postguerra, va dur a terme una tasca de divulgació del disseny i de formació dels seus professionals dins la indústria del calçat. Els editors de la revista realitzaven aquesta tasca no des d'una visió local i mallorquina, sinó des de l'àmbit estatal i internacional.

Moda y Línea és una de les revistes cabdals que des de 1944 fins a la dècada dels anys 60 del segle XX marcà tendència en el disseny de calçat a Mallorca i arreu de l'Estat.

La iniciativa de publicar aquesta revista sortí de Miquel Trobat Rafal en col·laboració amb el seu germà Bartomeu l'any 1944.

La visió dels germans Trobat sobre el disseny del calçat durant els anys 40 del segle XX va ser força crítica amb la realitat de Mallorca, ja que consideraven que en el camp del disseny no hi havia prou professionals preparats que coneguessin les innovacions i la moda a l'àmbit internacional.

La revista es distribuïa a tot l'Estat, així com també a la resta d'Europa i a Amèrica i Àfrica.

6. BIBLIOGRAFIA

Manera, Carles. 2016. Distrito industrial e internacionalización del calzado en Mallorca: el caso de *Camper*, 1975-2001 [en línia] [consultat el 7 d'agost de 2018]. Disponible en web <https://carlesmanera.files.wordpress.com/2016/12/camper-en-castellano.pdf>

Menorca.info. <https://www.menorca.info/menorca/local/2010/11/15/529306/alaior-recuperara-pujananza-prestigio-porque-pueblo-vivo-siempre-apuesta-por-futuro.html> [visitat el 7 d'agost de 2018].

Sastre, J. 1998. *Selec Balear, 25 años de diseño, calidad y moda en la industria del calzado*. Editorial Selec Balear: Menorca.

Trobat, Miquel i Trobat, Bartomeu. 1948. *Academia Técnica Trobat de modelaje y patronaje para el calzado: método registrado (cursos por correspondencia) escrito expresamente para la Academia Técnica Trobat por Miguel y Bartolomé Trobat Rafal*, 3 volums. Tip. Nueva Balear: Palma de Mallorca.